

ДОМАШНЯ ОСВІТА В США: ІСТОРИКО-РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Лещенко А.А., аспірант

Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України

У статті розглянуто особливості розвитку явища домашньої освіти в умовах американського освітнього простору, наведено дані про рівень педагогічної компетентності батьків домашніх учнів.

Ключові слова: домашня освіта, освітній простір, Америка, педагогічна компетентність батьків.

Лещенко А.А. ДОМАШНЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В США: ИСТОРИКО-РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ АНАЛИЗ / Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, Украина.

В статье рассматриваются особенности развития феномена домашнего образования в условиях американского образовательного пространства, приводятся данные об уровне педагогической компетентности родителей учеников, которые обучаются на дому.

Ключевые слова: домашнее образование, образовательное пространство, Америка, педагогическая компетентность родителей.

Leshenko A.A. HOME EDUCATION IN THE USA; HISTORICAL-RETROSPECTIVE ANALYSIS/ Institute of Pedagogics and Psychology of Professional Education APS of Ukraine, Ukraine

The article deals with the peculiarities of development of home education phenomenon in American educational sphere; data of pedagogical competence level of the parents of pupils' studying at home are given.

Key words: home education, educational sphere, America, parents' pedagogical competence.

Сучасний міжнародний освітній простір характеризується сталим розвитком, що проявляється в урізноманітненні форм і видів навчально-виховної діяльності, серед яких особливе місце займає домашня освіта. Стосовно дефініції цього явища немає одностайної думки серед науковців. Наприклад, А.А. Сбруєва трактує його як “форму освітнього вибору” [7, 356]. Щоправда в педагогічному словнику С.У. Гончаренка знаходимо таке визначення: “Домашня освіта – форма загальноосвітньої підготовки в умовах сім’ї. До становлення системи освіти (переважно в стародавні часи й у середньовіччі) відіграла істотну роль у забезпеченні станово-професійної наступності, у суспільствах з розвинутими освітніми структурами могла зберігати своє значення як форма індивідуалізації і оптимізації навчання”. Законом України “Про освіту” передбачається можливість одержання загальної (початкової і середньої) освіти в сім’ї з правом на державну атестацію. Тому для досягнення цієї категорії вважаємо за доцільне здійснити історико-ретроспективний аналіз цього явища.

Домашню освіту доцільно представляти не тільки як суспільне явище, пов’язане зі специфічною освітньою діяльністю окремих родин. Домашня освіта може трактуватися як суспільний рух, більш-менш зорганізований і динамічний у своєму розвитку і діяльності.

Напередодні того, як у США було впроваджено закон про обов’язкове навчання всіх громадян, домашня освіта була явищем повсюдним. Для XIX ст. вживання терміну „повсюдна домашня освіта” не є перебільшенням, оскільки ціла низка різноманітних даних вказує на те, що переважна кількість американських громадян здобувала початкову освіту вдома, що забезпечувало 97-100 % грамотності серед населення [1, 12]. Також функціонувала незначна кількість шкіл, які утримувалися релігійними общинами, філантропічними освітніми товариствами.

Після періоду впровадження обов’язкового навчання в США (1852-1918) енергійність створення “шкіл для всіх”, а інколи і фізичний примус стосовно відвідування школи від

різного рівня чиновників та офіційних служб, сприяли суттєвому регресу домашньої освіти. Однак, незважаючи на державний тиск, прихильники домашньої освіти не зникли. Найбільш поширеною домашня освіта залишилась серед елітних верств населення, коли в затишку приватних помість, будинків діти навчалися під керівництвом найманих гувернерів і гувернанток.

Після II-ї Світової війни американська держава поклала серйозні очікування на освіту, і тому здійснювався тиск на освітні інституції. При цьому, з одного боку, законодавство декларувало права особистості на освіту, а, з іншого – відбувалася, під керівництвом держави, реалізація цього права та здійснювався контроль за виконанням освітніх обов'язків кожної людини.

Відродження домашньої освіти в США припадає на початок 70-х рр. XX ст. Однією з причин, що стимулювали розвиток цього явища, була публікація ряду книжок, автори яких – професійні вчителі – піддали гострій критиці існуючу шкільну практику. Серед цих праць особливе місце посідає опублікована в 1964 р. книжка Джона Холта „Як діти зазнають провалу”, у якій автор розкрив негативний механізм функціонування школи. За кілька років з'явилися публікації, присвячені цій же темі, серед яких книжки Г. Кохля, П. Гудмена, Дж. Козопа, Е. Рейтера, І. Ілліча та інших. Водночас семидесяті роки – це період революції „дітей-квітів”, спрямованої проти війни у В'єтнамі, а також загострення державних суперечностей (господарчих, політичних, культурологічних). У молодіжних комунах, пізніше поза ними в молодих сім'ях народжувалися діти, які виховувалися інакше, ніж інші, інколи вони не відвідували школи або ставали учнями так званих „вільних шкіл”.

Одночасно по всій країні функціонували різноманітні за своєю чисельністю релігійні групи, які бажали навчати дітей відповідно до світоглядних переконань їхніх батьків. Р. Мур, Г. Гарріс обґрунтовують необхідність легалізації домашньої освіти як ефективного способу навчання дітей в християнських родинах. Дослідження П. Лайна свідчать, що в 70-х рр. XX ст. у США налічувалося 10-15 тис. дітей, що навчаються вдома [3, 10].

Упродовж наступних 15-20 років, аж до кінця восьмидесятих років, домашня освіта як форма навчання реалізовувалась неофіційно, а також на підставі судових рішень, які давали право батькам навчати своїх дітей удома.

Кількість домашніх учнів на кінець восьмидесятих років становила 122-244 тис. осіб на всій території США [3, 12].

У цей же час явище домашньої освіти набуває поширення у Великій Британії, Канаді та Новій Зеландії. На початку дев'яностих років XX ст. у США налічувалося 248-353 тис. домашніх учнів [3, 17].

На сучасному етапі кількість домашніх учнів у США досягла 2 млн., що становить 3 % від загальної кількості американських учнів. Зазначимо, що відносний процентний показник змінюється залежно від вікової групи, оскільки найбільша кількість американських дітей, що навчається вдома, припадає на вік учнів початкової школи.

Якщо вважати, що домашні учні належать до категорії учнів приватних шкіл, то тоді кожен четвертий американський учень надає перевагу приватній формі освіти. Приріст кількості дітей, що навчаються вдома, за перших п'ять років дев'яностих років XX ст. досяг 500 %.

До міри зростання кількості домашніх учнів почали виникати і чисельно збільшуватись локальні групи та організації, які підтримували домашню освіту. Великого розповсюдження набув рух домашньої освіти на основі широкого впровадження Інтернет-мережі. На сучасному етапі в США функціонує широка сітка організацій на

рівні країни, штатів, регіонів, населених пунктів, серед яких є організації дорослих, молоді і дітей, котрі в різноманітних аспектах підтримують домашню освіту, зокрема, організуються конференції, презентації і продаж навчально-методичних матеріалів, видання періодичних видань тощо.

Зорганізувалися також групи спеціальної підтримки, що надають теоретичні й практичні поради в галузі педагогіки, психології й права. В Інтернеті можна знайти цілу мережу веб-сторінок, які пропонують обширну інформацію з різних видів діяльності, адреси електронної пошти, що дозволяє реалізувати безпосередні контакти порадиницького і дискусійного характеру.

Однією з найпоширеніших форм управління домашньою освітою є кооперативи, які утворюють з окремих родин так звані „малі школи”. Деякі науковці вважають, що на сучасному етапі домашня освіта набуває форм маленьких шкіл. Хоча за умовами організації навчання домашні маленькі школи дуже відрізняються від шкіл публічних, а тому про тенденцію зникнення домашньої освіти, а натомість її заміни маленькими, але все ж школами, не йдеться.

Особливого значення набуває розкриття сутності діяльності американських громадських організацій на правничому ґрунті, що уможливило легалізацію явища домашньої освіти. Створення асоціації легального захисту домашньої освіти (HSLDA – Home School Legal Defense Association) відбулося у 1983 р. М. Фаррісом і М. Сміхом, професійними юристами, які навчали своїх дітей удома. Незадовго до цього було відкрите адвокатське бюро (засновник Кріс Кліцка), яке відстоювало в судах права батьків і дітей домашньої освіти по всій території США. Крім вище означеного, правники домашньої освіти надавали консультативну допомогу родинам і водночас домагалися легалізації домашньої освіти шляхом внесення відповідних поправок до законодавства на місцевому і федеральному рівнях. Також HSLDA здійснює нагляд за забезпеченням американських громадян правом провадити домашню освіту і відстежує ставлення органів влади до родин домашньої освіти. Найважливішим результатом діяльності HSLDA є легалізація домашньої освіти по всій території США [6].

Одним із найяскравіших прикладів діяльності HSLDA була організація в лютому 1994 р. акції протесту проти внесення поправки конгресмена Г. Міллера до резолюції № 6 Палати представників, яка стосувалася запровадження формальних вимог стосовно реалізації педагогічної діяльності. Оскільки впровадження цієї поправки могло призвести до поширення контролю з боку влади над домашньою освітою, вона була відкликана, бо до цієї справи було залучено понад 1000 осіб, які відстоювали права родин домашніх учнів. Щойно почалась дискусія, HSLDA надіслала листи всім членам конгресу, у яких звернулася з проханням підтримати права домашніх освітян. Також була проведена акція „телефонного дерева”, коли прихильники домашньої освіти заблокували всі телефонні лінії депутатів, котрі ще не визначилися або виступали проти доцільності внесення поправки, зокрема було зафіксовано понад 1000000 телефонних дзвінків до Конгресу щоби не вносити цю поправку до американського законодавства. Голосування в Конгресі принесло позитивні результати: 424 депутати проти поправки, а лише один (1) – за. Водночас голосами 374 проти 53 було проголосоване за внесення поправки конгресмена Д. Арнла, яка охороняє родини домашньої освіти й приватні школи від контролю федерального уряду стосовно педагогічної компетентності вчителів у сфері домашньої освіти і приватного навчання. Подібні акції захисту прав родин домашньої освіти HSLDA проводить не тільки на американських теренах, а також захищає права родин з інших країн проти урядової агресії. Відомі позитивні наслідки втручання HSLDA з метою легалізації або покращення становища родин домашньої освіти в Британії, Німеччині, Чехії.

Іншим проявом позитивної діяльності HSLDA є те, що час проведення Конференції Свободи був проголошений тижнем домашньої освіти, яка вперше була організована за участю 2 тис. домашніх освітян із 40 штатів і членів Конгресу упродовж тижня між 19 і 25 вересням 1999 р., відповідно до Сенату США.

На сучасному етапі HSLDA представляє голоси членів 75 тис. родин домашньої освіти, проводить різноманітні суспільні акції й підтримує морально і економічно осіб, які потребують допомоги.

Водночас зауважимо, що існують і певні проблеми стосовно керівництва HSLDA, пов'язані, перш за все, з дотриманням рівних прав всіх членів організацій домашньої освіти, забезпечення всіх свобод і прав для членів руху домашньої освіти незалежно від їхнього віросповідання, суспільного і матеріального статусу в керівництві HSLDA.

Для більш об'єктивної картини явища домашньої освіти в американському суспільстві необхідно схарактеризувати його в законодавчо-правовому дискурсі.

США, як відомо, це країна контрастів, що проявляється і в загальному підході до освітнього законодавства і, зокрема, до домашньої освіти. Оскільки творці американської конституції не бачили можливості уніфікувати підходи до змісту освіти громадян через різноманітність світоглядних позицій, то освітні питання були вилучені з конституційних положень і спроектовані на рівень законодавчих актів нижчого рангу: федеральних, штатів, округів. Відповідно до цих законів вважається обов'язковим відвідування навчальних занять (compulsory attendance), що являє собою явище не лише контролю і документування. Звернемо увагу на те, що обов'язковим є „відвідування занять”, але не ставиться в необхідність відвідування школи, бо школа не є обов'язковою для громадян США.

Для законодавчого тлумачення представляють інтерес поправки до Конституції. Перша Поправка, що гарантує громадянам свободу релігії, слова і праці; Четверта Поправка, яка охороняє громадян від незаконних переслідувань і затримань; П'ята Поправка, що дозволяє уникнути розслідування щодо себе; Дев'ята Поправка, яка вказує на слугування права інтересам громадян; Чотирнадцята Поправка, запевняючи рівність свободи громадян через право, стосовно забезпечення конституційних прав за допомогою органів влади.

Безпосереднє відношення до домашньої освіти мають деякі рішення Найвищого Суду США, перш за все, в аспекті справи „Перце проти Товариства Сестер (268US 510 з 1925) і Фаррінгтон проти Токушіге (273US 284 з 1927), у яких одночасно було присуджено право батькам надавати своїм дітям освіту відповідно до своїх переконань і констатовано, що держава не посідає монополію на освіту.

Для всіх американських штатів домашня освіта є легальна, хоча трактується в різній неоднозначний спосіб. Так, у сорока двох випадках говориться про діяльність домашньої школи, у 21 та ж сама освітня діяльність трактується як школа приватна, 9-ти випадках батьків зобов'язують наймати домашнього вчителя (гувернера). В інших шести випадках ця форма освіти називається „альтернативна програма”, у двох інших – „програма індивідуального навчання, пов'язана зі шкільною програмою”. У подальших трьох випадках батьки зобов'язані створювати організації або товариства домашньої освіти, які б забезпечували її організацію, врешті в останніх двох - домашня освіта виступає як акредитована школою форма заочного приватного навчання.

Заслуговує на увагу рівень освіченості батьків домашніх учнів. Відповідно дослідження менше, ніж 1 % батьків і матерів закінчили початкові школи, але не мають атестатів про середню освіту, 23 % батьків і 26 % матерів закінчили середні школи, 31 % батьків і 34 % матерів мають диплом бакалавра (16 % від загальної кількості батьків і матерів домашньої освіти), 15 % батьків і 8 % матерів отримало диплом магістра, 7 % батьків і

1 % матерів є дипломованими докторами наук. У 24 % домашніх учнів, тобто в кожній четвертій дитині, яка навчається вдома, один з батьків має педагогічний диплом [6].

Водночас можливим є виокремлення деяких спільних для більшості випадків характеристик родин домашньої освіти. Перш за все, істотним є те значення, що надається в родинах домашньої освіти внутрішньосімейним зв'язкам, партнерським стосункам між усіма її членами, що власне і зумовлює вибір домашньої освіти для дітей. Простежується традиційний підхід до розподілу сімейних обов'язків, переважна більшість матерів домашніх учнів є домогосподарками або проводить переважну кількість часу вдома. Родини домашньої освіти характеризуються більшою кількістю дітей у порівнянні з середньостатистичною американською сім'єю.

Задовільним є матеріальний добробут родин домашніх учнів. Вищим у порівнянні з середньоамериканськими показниками є рівень освіченості батьків домашніх учнів. Особливої уваги заслуговує той факт, що серед батьків домашніх учнів є значна кількість професійних учителів і викладачів. Впадає в очі невідповідність між інтересами професійної педагогічної професійної групи і особистою поведінкою її окремих представників, що надають перевагу домашній освіті для власних дітей.

Аналіз прийнятих професіоналами рішень свідчить про те, що ці батьки домашніх учнів глибоко знають реалії сучасної традиційної освіти, її обмеження і дефекти. Зокрема, вони переконані, що ті умови, у яких функціонують сучасні школи, унеможливають реалізацію поставлених перед ними завдань. Частина батьків домашніх учнів, маючи необхідні учительські сертифікати, перекваліфікувалась, про що свідчить диспропорція між наявними дипломами і відповідними місцем праці. А ті особи, які продовжують займатися професійно-педагогічною діяльністю, надання переваги домашній освіті для власних дітей пояснюють тим, що розглядають останню як єдино можливий варіант ефективної професійної самореалізації. На їхню думку, домашня школа є найкращою формою організації навчально-виховного процесу. Отже, визначальним мотивом серед батьків домашніх учнів – учителів за професійною приналежністю, є бажання дати своїм дітям якісну освіту, яка ґрунтується на розвиткові дитячої особистості, стимулюванні її природних задатків і талантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Gatto J. The underground history of American education: A. Schoolteacher's intimate investigation into the problem of modern schooling, Oksford: The Oksford Village Press, 2001.
2. Holt J. How children fail. – Harmondsworth: Penguin, 1970.
3. Lines P. Home instruction: The size and growth of the movement. - W: Van Galen, 1997. - P. 9-42.
4. Ray B. Worldwide guide to homeschooling. - Nasaville, 2002.
5. Richardson S Home Schooling Law // Home Schooling Politice, Historycal and pedagogical perspectives, 1991. - P. 159-201.
6. The Home School Congress Report. – 1999, t. 15, no. 6.
7. Сбруєва А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англомовних країн в контексті глобалізації (90-ті pp. XX – початок XXI ст.): Монографія. – Суми: Козацький вал, 2004. – 365 с.